

שיטת הרמב"ם בענין נבואה לטובה אינה חוזרת

יום ה' לש"ק פ' וישלח, תשפ"ג

1. פ' וישלח (פרק ל"ב)

(ח) ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות: (י) ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק יקוק האמר אלי שוב לארצה ולמולדתך ואיטיבה עמך: (יא) קטנתי מפל החסדים ומפל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הידן הזה ועתה הייתי לשני מחנות: (יב) הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבוא והפני אם על פנים: (יג) ואתה אמת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול היס אשר לא יספר מרב:

רש"י (שם) – (ט) ויירא ויצר – ויירא שמא יהרג, ויצר לו אם יהרוג הוא את אחים... (יא) קטנתי מכל החסדים – נתמעטו זכותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכן אני ירא, שמא משהכחתי נתלככתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו.

2. גמ' ברכות ד.

דרבי יעקב בר אידי רמי, כתיב: והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב: ויירא יעקב מאד! אמר: שמא יגרום החטא, כדתינא: עד יעבר עמך ה' עד יעבר עמך ה' - זו ביאה ראשונה, עד יעבר עם זו קניית - זו ביאה שניה; מכאן אמרו חכמים: ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרום החטא.

3. גמ' ברכות ז.

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: כל דבור ודבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה, אפילו על תנאי, לא חזר בו. מנא לך? ממשח רבינו שנאמר: הרף ממני ואשמדים וגוי ואעשה אותך לגוי עצום. אע"ג דבעא משה רחמי עלה דמלתא ובטלה אפילו הכי אוקמה בזרעיה שנאמר בני משה גרשום ואליעזר.

4. פ' שופטים (פרק י"ח)

(כא) וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר אשר לא דברו יקוק: (כב) אשר ידבר הנביא בשם יקוק ולא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו יקוק בדון דברו הנביא לא תגור ממנו:

5. שמואל א' פרק כ'

(לא) כי כל הימים אשר בן ישי חי על האדמה לא תכון אתה ומלכותך ועתה שלח וקח אתו אלי כי בן מות הוא:

שמואל א' פרק ט"ו

(כח) ויאמר אליו שמואל קרע יקוק את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעה הטוב ממך: (כט) וגם נצח ישאל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם:

6. רמב"ם הל' מלכים א:ח

נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל, והיה אותו המלך הולך בדרך התורה והמצוה ונלחם מלחמות ה', הרי זה מלך וכל מצות המלכות נוהגות בו... (וע"ע רמב"ם מלכים ד: י):

7. ירמיהו פרק י"ח

(ז) רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוץ ולהאבד: (ח) ושב הגוי ההוא מרעתו אשר דברתי עליו ונחמתי על הרעה אשר חשבתי לעשות לו: ס (ט) ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנת ולנטע: (י) ועשה הרע בעיני לבלתי שמע בקולי ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להיטיב אותו: ס

8. דרשות הר"ן הדרוש השני

... שידוע שאין מטבע היעוד הטוב להתקיים יותר מן היעוד הרע, כי כמו שמדת הדין נותנת שהמיועד הרע כשהטיב מעשיו יקרע גזר דינו, כן ראוי שהמיועד בטוב כשירע מעלליו, שחטאיו ימנעו הטוב ממנו. ואין בין זה לזה כלום. ומקרא מלא דיבר הכתוב (ירמיה יח ט - י) ... אבל אם ימשך הענין על הדרך אשר אמרנו, רוצה לומר שהיעודים הטובים והרעים ישתנו, לא ישאר דבר יבחן בו הנביא, כי האותות והמופתים כבר יבואו על פנים רבים אין אימות בהם. ולזה היה מן ההכרח שישים השם יתברך איזה מין מן היעודים חזקי הקיום לא ישתנה בשום פנים. ולמה שלא היה אפשר זה ביעודים הרעים, כי אין מחוק השם יתברך להרע לשבים אליו, אם כן בהכרח שיקיים היעודים הטובים על כל פנים, כי אם לא יותיר דבר, לא יוכל לבחון בו הנביא... אבל האבות שלא היו מזה הכלל, רוצה לומר שלא היו מכלל הנביאים שנצטוו לשמוע אליהם, נשאר היעודים ההם על טבעיהם המוחלט, רוצה לומר שהיעודים הטובים מהם אפשרי הביטול כיעודים הרעים, אלא במה שבא עליו פעל דמיוני שזה מקיים היעודים כולם רעים וטובים.

9. מורה נבוכים א:סג

אך שאדם יטען לנבואה מכיוון שהא-ל דיבר אליו ושלח אותו – זה לא נשמע מעולם לפני משה רבינו. ואל יטעה אותך מה שנאמר על אודות האבות... כי אין אתה מוצא אופן זה של נבואה כדי שהם יזמנו את בני-האדם או ידריכו את זולתם... אלא הפנייה היתה אליהם במה שנוגע אליהם בלבד... כוונתי, במה שנוגע לשלמותם, ולהדריכם... ולבשרם מה יארע בעתיד לצאצאיהם...

שיטת הרמב"ם בענין נבואה לטובה אינה חוזרת

יום ה' לש"ק פ' וישלח, תשפ"ג

הקדמה לפירוש המשניות להרמב"ם

(מהד' מכון המאור, עמי י"ב-ט"ו)

אם אכן הוא מוכשר לה כראוי וטען לנבואה כו' אם נתקיימו הבטחותיו כולן ידענו שנבואתו אמת, ואם כיוזב בה בדבר מן הדברים ואפילו מן הקלים שבה ידענו שהוא שקר... וגם כאשר התאמת לנו בהבטחה אחת או שתים לא נוכל לבטוח כו' תלוי ועומד עד שיהא צודק והולך כו' פעם אחרי פעם... **ולא היה אצלם דבר שלא היו שואלים עליו את הנביא, ולולי שהיו שואלים את הנביא בכל ענייניהם לא היה שאול את שמואל על אבידה שאבדה... ואין ספק שכך הוא, כי מה שהקים ה' לנו נביאים במקום החוזים בכוכבים והחוזים והמעוננים הוא כדי שנשאלם בכל עניינינו הכלל והפרט, ויודיענו דברים נאמנים על פי ה',** כדרך שמודיעים הם דברים שיש שהם מתקיימים ויש שאינם מתקיימים, הוא שאמר הכתוב (דברים יח, יד-טו) כי הגוים האלה גוי אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלקיך, נביא מקרבך מאחיך וגו'...

... ואומר, אמנם החוזים והחוזים בכוכבים ואנשי אותה הכת מגידים עתידות, אבל הם צודקים במקצת ומכזבים במקצת בהכרח... ואין יתרונם זה על זה אלא בכך ששקרי האחד פחותים משקרי זולתו, אבל שיצדק בכל הפרטים זה לא יתכן... **מה שאין כן הבטחות הנביא, אלא יצדקו עד אחריתם ולא יפול מהם דבר לא קטן ולא גדול לעולם ועד בכל מה שידבר בשם ה'...**

... **כי הנביא שניבא רעות על עמים שנתחייבו בהם, כגון שניבא עליהם ברעב או חרב, או שתהפך ארצם, או שירדו עליהם ברק אש, וכיוצא בזה, ואחר כך לא נתקיים דבר מכל זה אלא נמחל להם ונמשך עניינם בשלום, אין מתברר בכך כזבו של הנביא ויהיה נביא שקר ויתחייב מיתה, לפי שה' יתהדר ויתרומם נחם על הרעה, ואפשר ששבו וסרו מחטאיהם, או שהאריך להם ה' במתינותו ודחה גמולם לזמן אחר, כמו שעשה עם אחאב... או שמחל להם מחמת טובות קודמות שעשו, ולא על כגון זה אמר ה' ולא יהיה הדבר ולא יבוא. אבל אם ניבא על טובות שיתחדשו בזמן מסויים, ויאמר שיהיה שלום בשנה זו והיתה מלחמה, או שיאמר ששנה זו תהיה גשומה וברוכה והיו בה רעב ובצורת, וכל כיוצא בזה, הרי הוא נביא שקר והוברר הבל טענתו וכזבו, וזהו שאמר ה' עליו בזדון דברו הנביא לא תגור ממנו, כלומר אל יפחידוך וירתיעוך מלהרגו אמונתו וישרו חכמתו, מאחר שהעיו פניו וטען דבר חמור ודבר סרה על ה'. כי ה' כשהוא מבטיח טובה לעם על ידי נביא הוא עושה זאת על כל פנים כדי שיקיים יתעלה נבואתם אצל בני אדם, והוא אמרם עליהם השלום (ברכות ז ע"א) כל דבר שיוצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר.**

ומה שהיה יעקב פוחד והרי כבר הבטיחו ה' בטובה כמו שאמר לו (בראשית כח, טו) והנה אנכי וגו', ומצאנו אותו שחשש מכליון כמו שאמר (שם לב, ח) ויירא יעקב מאד וגו', ואמרו חכמים בזה שחשש מכח חטא שנתחייב בו כליון, והוא אמרם קא סבר שמא יגרום החטא, וזה מורה שאפשר גם שה' יבטיח על טובה ויגברו העונות ולא תתקיים אותה הטובה. ודע שזה לא יהיה אלא בענין שבין ה' ובין הנביא, אבל שיאמר ה' לנביא שיבטיח לבני אדם טובה כללית ושוב לא תתקיים הטובה, אין זה נכון ולא יתכן, שהרי לא היה נשאר אופן לאמת בו את הנבואה, והרי כבר נתן לנו בספרו יסוד שהוא נבחן כשיאמנו הבטחותיו. ואל היסוד החשוב הזה רמז ירמיה במחלוקתו עם חנניה בן עזור...

רמב"ם ה' יסודי התורה פ"י

הלכה א - כל נביא שיעמוד לנו ויאמר שה' שלחו אינו צריך לעשות אות כאחד מאותות משה רבינו... אלא האות שלו שיאמר דברים העתידים להיות בעולם ויאמנו דבריו שנאמר וכי תאמר בלבבך איכה נדע הדבר וגו', לפיכך כשיבוא אדם הראוי לנבואה... אלא אומרים לו אם נביא אתה אמור דברים העתידים להיות והוא אומר ואנו מחכים לראות היבואו דבריו אם לא יבואו, ואפילו נפל דבר קטן בידוע שהוא נביא שקר, ואם באו דבריו כולן יהיה בעינינו נאמן.

הלכה ג - והלא המעוננים והקוסמים אומרים מה שעתיד להיות ומה הפרש יש בין הנביא ובינם, אלא שהמעוננים והקוסמים וכיוצא בהן מקצת דבריהם מתקיימים ומקצתן אין מתקיימים... אבל הנביא כל דבריו קיימים... ובדבר הזה הכתוב הבטיח ואמר שאותן הדברים שמודיעין המעוננים והקוסמים לאומות ומכזבין הנביא יודיע לכם דברי אמת... **הא למדת שאין הנביא עומד לנו אלא להודיענו דברים העתידים להיות בעולם משובע ורעב מלחמה ושלום וכיוצא בהן, ואפילו צרכי יחיד מודיע לו, כשאוכל...**

הלכה ד - דברי הפורענות שהנביא אומר כגון שיאמר פלוני ימות או שנה פלונית רעב או מלחמה וכיוצא בדברים אלו אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו, ואין אומרים הנה דבר ולא בא, שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונתם על הרעה ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי ניונה, או שתלה להם כחזקיה, אבל אם הבטיח על טובה ואמר שיהיה כך וכך ולא באה הטובה שאמר בידוע שהוא נביא שקר, **שכל דבר טובה שיגזור האל אפילו על תנאי אינו חוזר, ולא מצינו שחזר בדבר טובה אלא בחרבן ראשון כשהבטיח לצדיקים שלא ימותו עם הרשעים וחזר בדבריו, וזה מפורש במסכת שבת, **הא למדת שבדברי הטובה בלבד יבחן הנביא**, הוא שירמיהו אמר בתשובתו לחנניה בן עזור כשהיה ירמיה מתנבא לרעה וחנניה לטובה, אמר לו לחנניה אם לא יעמדו דברי אין בזה ראיה שאני נביא שקר אבל אם לא יעמדו דברך יודע שאתה נביא שקר, שנאמר אך שמע נא את הדבר הזה וגו' הנביא אשר ידבר שלום בבוא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת.**